

XXI ASR BOSHLARIDA JAXON SIYOSATIDA KICHIK DAVLATLARNING ROLINING O'ZGARISHI: QUVAYT VA QATAR DAVLATLARI MISOLIDA

*TDSHU Magistratura tarix
fakulteti 1- bosqich talabasi*

Akoburxonova Shaxzoda

Ilmiy raxbar: Madraimov Askariy

Annotatsiya: XX asrda “kichik davlat” odatda cheklangan geografik, demografik va harbiy qudrat hamda tashqi siyosatdagi qaramlik bilan tavsiflangan. XXI asrda esa globalizatsiya, kommunikatsiya inqilobi va “yumshoq kuch”ning ortishi bu paradigmani tubdan o'zgartirdi. Bugungi kichik davlatlar strategik afzalliklaridan foydalangan holda global siyosatda mustaqil va ba'zan hal qiluvchi rol o'ynay oladi. Fors ko'rfazidagi Quvayt va Qatar bunaqa misollardir: cheklangan resurslariga qaramay, ular strategik mavqe va aqlli tashqi siyosat orqali mintaqaviy va global miqyosda muhim o'yinchilarga aylanishdi. Maqola kichik davlatlar konsepsiyasining nazariy evolyutsiyasini ko'rib, Quvayt va Qatar misollarini qiyosiy tahlil qiladi va ularning global siyosatdagi yangi imkoniyatlarini baholaydi. Tadqiqot usullari sifatida tarixiy-tahliliy, tizimli-taqqoslash va ikkinchi darajali manbalar tahlili qo'llanilgan.

Аннотация: В XX веке «малое государство» обычно характеризовалось ограниченными географическими, демографическими и военными ресурсами, а также зависимостью во внешней политике. В XXI веке глобализация, революция в коммуникациях и рост значимости «мягкой силы» коренным образом изменили эту парадигму. Сегодня малые государства, используя свои стратегические преимущества, могут играть независимую и порой решающую роль в глобальной политике. Примерами служат Кувейт и Катар: несмотря на ограниченные ресурсы, они благодаря стратегическому положению и умной внешней политике стали значимыми игроками на региональном и глобальном уровнях. В статье рассматривается эволюция концепции малых государств, проводится сравнительный анализ моделей Кувейта и Катара и оцениваются новые возможности малых государств в мировой политике. В качестве методов исследования использованы историко-аналитический подход, системное сравнение и анализ вторичных источников.

ABSTRACT: In the 20th century, a “small state” was typically defined by limited geographic, demographic, and military resources, as well as dependence in foreign policy. In the 21st century, globalization, the communication revolution, and the growing importance of “soft power” have fundamentally changed this paradigm. Today, small states can leverage their strategic advantages to play independent and

sometimes decisive roles in global politics. Examples include Kuwait and Qatar: despite limited resources, they have become significant players regionally and globally through strategic position and smart foreign policy. The article examines the evolution of the small state concept, provides a comparative analysis of the Kuwait and Qatar models, and assesses new opportunities for small states in global politics. Research methods include historical-analytical approach, systematic comparison, and secondary source analysis.

Kalit soʻzlar :

- kichik davlatlar
- global siyosat
- yumshoq kuch (soft power)
- tashqi siyosat
- strategik resurslar
- Quvayt tashqi siyosati
- Qatar tashqi siyosati
- Fors koʻrfazi mintaqasi
- vositachilik diplomatiyasi
- energetika diplomatiyasi
- suveren boylik fondlari
- xalqaro munosabatlar

1. Kichik Davlat Kontsepsiyasining Evolyutsiyasi: Zaiflikdan Strategik Maqsadlarga

Kichik davlatlar nazariyasining rivojlanishi ularning xalqaro tizimdagi mavqeini tushunish uchun muhimdir. Anʼanaviy nazariyalar (realizm, neorealizm) kichik davlatlarni asosan “qurbon” yoki “obʼekt” sifatida koʻrib, ularning xatti-harakatlarini katta davlatlar tomonidan belgilanadigan tizimli cheklovlar bilan izohlashga harakat qiladi. Ushbu nuqtai nazarga koʻra, ularning asosiy strategiyasi omon qolish, neytralitet yoki kuchli davlatning himoyasiga kirishdir.

Biroq, konstruktivistik yondashuvlar va “kichik”ning oʻlchovlarini qayta koʻrib chiqish tufayli, soʻnggi oʻn yilliklarda kichik davlatlarning “agentlik” qobiliyati eʼtibor markaziga qaytdi. Xususan, Robert Keohane kabi olimlar kichik davlatlar nafaqat zaif, balki “aql bilan harakat qilish” va ixtisoslashgan sohalarida taʼsir oʻtkazish orqali “aqlli kuch” namoyish etishlari mumkinligini taʼkidlaydilar. Shunday qilib, zamonaviy “kichiklik” geografik maydon yoki aholi soni emas, balki strategik resurslarni boshqarish qobiliyati, diplomatik ixtisoslik va xalqaro rejimlarni shakllantirishda ishtirok etish darajasi bilan belgilanadi.

XXI asrning global muammolari – iqlim oʻzgarishi, terrorizm, pandemiya, migratsiya inqirozlari – kichik davlatlarga yangi platformalar yaratdi. Bu davlatlar

ko‘pincha bu muammolarning oldingi chizig‘ida bo‘lib, ularni samarali hal qilish bo‘yicha amaliy tajribaga ega. Bu ularga xalqaro tashkilotlarda g‘oyaviy yetakchilik qilish, yangi normalarni belgilash va o‘z xohish-irodalarini o‘tkazish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, kichik davlatlar zamonaviy global boshqaruvning faol ishtirokchisiga aylanishdi. Ushbu nazariy kontekstda Quvayt va Qatar o‘zlarining amaliy faoliyati bilan “kichiklik” tushunchasini qayta belgilab, uning zaiflik emas, balki noyob imkoniyatlar manbai ekanligini isbotlamoqda.

2. Quvayt: An‘anaviy Vositachilik, Barqarorlik va “Ehtiyotkor Kuch” Modeli

Quvaytning kuch va zaifliklari uning tarixiy tajribasi bilan chambarchas bog‘liq. 1990-yildagi Iroq tomonidan bosqin va undan keyingi Xalqaro ittifoq tomonidan ozod qilinish Quvayt xavfsizlik idrokida chuqur iz qoldirdi. Bu voqea uni ikki asosiy yo‘nalishga majbur qildi: bir tomondan, xalqaro huquq va BMTning markaziy rolini qat‘iy qo‘llab-quvvatlash; ikkinchi tomondan, mintaqaviy va global darajada ittifoqchilik tarmoqlarini kengaytirish. Natijada Quvayt tashqi siyosatida ehtiyotkorlik, vositachilik va konsensus izlash asosiy tamoyillarga aylandi.

XXI asrda Quvayt o‘zining mintaqaviy rolini kuchaytirdi. U doimiy ravishda GCC va Arab Ligasi doirasida ishlaydi, lekin uning eng katta kuchi ikki tomonlama diplomatik sa‘y-harakatlardadir. Misol tariqasida, Eron va Saudiya Arabistoni o‘rtasidagi keskinlikda Quvayt doimo muloqot kanallarini ochiq saqlab, vositachilik taklif qildi. Bu pozitsiya unga mintaqada ishonchli va betaraf o‘rinni ta‘minladi. Yana bir misol – Yaman inqirozida Quvayt bir necha bor muzokaralarga mezbonlik qildi, garchi yakuniy natijaga erishilmagan bo‘lsa-da.

Insonparvarlik diplomatiyasi Quvayt tashqi siyosatining yana bir ustunidir. Davlat “Quvayt dunyo uchun” shiorini ilgari surib, butun dunyo bo‘ylab, ayniqsa Suriya va G‘azada, keng ko‘lamli yordam dasturlarini moliyalashtirmoqda. Bu nafaqat uning xalqaro obro‘cini oshiradi, balki xavfsizlik siyosatining bir qismi hisoblanadi – qiyinchilikdagi odamlarga yordam orqali barqarorlikni qo‘llab-quvvatlash va ekstremizmning ildizlarini bartaraf etishga hissa qo‘shish.

Iqtisodiy jihatdan Quvayt “Kuwait Vision 2035” ni amalga oshirish orqali o‘z ta‘sirini kengaytirmoqda. Ushbu reja iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, xususiyl sektorini rivojlantirish va xizmat ko‘rsatish sohasida, xususan moliya va sog‘liqni saqlashda mintaqaviy markazga aylanishni ko‘zda tutadi. Kuwait Investment Authority (KIA) – dunyodagi eng qadimgi va eng yirik suveren fondlaridan biri bo‘lib, uning global aktivlari Quvaytga G‘arb va Osiyo iqtisodiyotlariga bevosita kirish imkoniyatini beradi. Bu esa siyosiy muloqotda qo‘shimcha og‘irlik keltiradi. Xulosa qilib aytganda, Quvaytning kuchi uning barqarorlikka intilishida, an‘anaviy ittifoqchilikka sodiqligida (AQSh, Saudiya Arabistoni) va mo‘tadil vositachi sifatidagi

obro'sida yotadi. U "suv ostida" ishlaydi, o'z manfaatlarini tinch va doimiy diplomatik sa'y-harakatlar orqali himoya qiladi.

3. Qatar: Zamonaviy va Bahsli "Aqlli Kuch" Modeli

Qatar tashqi siyosati esa mutlaqo boshqa, jadalroq va ba'zan bahs-munozarali modelni namoyish etadi. 1995-yilda otasi Shayx Xalifani ag'darib hokimiyat tepasiga kelgan Shayx Hamad bin Xalifa at-Tani davrida Qatar radikal o'zgarishlarni boshladi. Unga ko'ra, Qatar o'zining kichikligi va zaifligi uni g'ayrioddiy choralar ko'rishga majbur qiladi. Shunday qilib, u "kuch bilan emas, aql bilan" siyosatini qabul qildi, unda har qanday, hatto ziddiyatli tomonlar bilan ham muloqotga kirishish kerak edi. Qatarning muvaffaqiyati bir qator innovatsion vositalarni birlashtirishga asoslangan:

- **Media kuchi:** 1996-yilda tashkil etilgan "Al Jazeera" telekanali butun arab dunyosida axborot landshaftini o'zgartirdi. Bu nafaqat Qatar ga katta auditoriya va siyosiy ta'sir berdi, balki u "erkin" va "mustaqil" ovoz sifatida obro' qozondi. "Al Jazeera" ba'zi mamlakatlar bilan diplomatik nizolarga sabab bo'lgan bo'lsa-da, Qatar ga beqiyos platforma berdi.
- **Sport va madaniyat diplomatiyasi:** Qatar o'zining global brendini yaratish uchun sportning universal tilidan keng foydalandi. 2022 yilgi FIFA Jahon chempionatiga mezbonlik qilish nafaqat infratuzilmani rivojlantirdi, balki global e'tiborni tortdi va iqtisodiy diversifikatsiyaga xizmat qildi. Shuningdek, muzeylar qurish (Masalan, Islom san'ati muzeyi), san'at yarmarkalari va yirik akademik institutlarni jalb qilish orqali Qatar o'zini madaniyatlararo muloqot markazi sifatida ko'rsatdi.
- **Dinamik va ko'p qirrali tashqi siyosat:** Qatar siyosati paradoksal bo'lib, bir tomondan, AQSH bilan yaqin harbiy hamkorlikni saqlab (Udeyd harbiy bazasi – Amerikaning Markaziy qo'mondonligining mintaqaviy shtab-kvartirasi), ikkinchi tomondan, Hamas, Hizbulloh va Tolibon kabi guruhlar bilan aloqada bo'ldi. Bu unga G'azza, Livan va Afg'onistondagi vaziyatlarda noyob vositachilik imkoniyatini berdi. Misol uchun, Qatar Afg'onistondagi muzokaralarda faol rol o'ynadi va hozirda G'azza inqirozida asosiy vositachilardan biridir.
- **Energetika diplomatiyasining kuchi:** Qatar dunyodagi eng yirik suyuqlashtirilgan tabiiy gaz (LNG) eksportchisi sifatida Yevropa va Osiyo mamlakatlariga energiya ta'minotini diversifikatsiya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. 2022-yilda Rossiyaning Ukrainaga bostirib kirishidan keyin energiya xavfsizligi masalasi keskin keskinlashganda, Qatarning roli yanada oshdi. Bu iqtisodiy qudrat uning siyosiy og'irligini sezilarli darajada oshiradi. Shunday qilib, Qatar o'zining kichikligini ustunlikka aylantirgan. U cheklovlarni qabul qilish o'rniga ularni aqlli strategiya bilan engib o'tdi. Biroq, bu strategiya Bahrayn, Saudiya Arabistoni, BAA va Misr tomonidan 2017-2021

yillarda unga qarshi qo'yilgan blokadaga olib keldi. Qatar bu bosimga qarshilik ko'rsatishga, iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlashga (o'z-o'zini ta'minlash dasturlari) va Turkiya va Eron bilan yangi ittifoqlar o'rnatishga muvaffaq bo'ldi. Bu voqea uning chidamliligini va tashqi siyosiy mustaqillikni saqlashga bo'lgan tayyorligini namoyish etdi.

4. Taqqoslash va Tahlil: Umumiy Strategik Yondashuvlar va Fundamental Farqlar

Quvayt va Qatar muvaffaqiyatining asosida bir qator umumiy omillar yotadi:

1. **Strategik neft-gaz resurslari:** Bu resurslar ularga keng moliyaviy mustaqillik, global investitsiyalar imkoniyati va energiya bozoridagi muhim o'yinchi sifatida og'irlik beradi.
2. **Geosiyosiy ahamiyat:** Fors ko'rfazining markazida joylashgan, dunyo neft ta'minotining markazida. Ular katta davlatlar uchun strategik hamkorlar hisoblanadi.
3. **Suveren boylik fondlari:** Ular global moliyaviy tizimga chuqur kirib borish orqali iqtisodiy va bilvosita siyosiy ta'sir o'tkazish imkoniyatiga ega.
4. **Vositachilik va ko'prik vazifasi:** Ikkala davlat ham mintaqaviy va xalqaro nizolarda ishtirok etish orqali o'z xavfsizligini oshiradi va xalqaro e'tirofga erishadi.
5. **"Yumshoq kuch"dan samarali foydalanish:** Quvayt insonparvarlik yordam va an'anaviy diplomatikada, Qatar esa media, sport va madaniyat orqali.

Shu bilan birga, ularning yondashuvlari tubdan farq qiladi:

- **Uslub va tamoyillar:** Quvayt **ehtiyotkor**, an'anaviy, konsensus izlovchi va qayd etilgan xalqaro huquqqa sadoqatli. Qatar esa, innovatsion, ba'zan provokatsion va amaliy foydaga asoslangan pragmatik.
- **Ittifoqlar tizimi:** Quvaytning ittifoqlari ancha **an'anaviy va barqaror** (asosan, G'arb va Saudiya Arabistoni bilan). Qatar esa **o'zgaruvchan va ko'p qirrali**, bir vaqtning o'zida g'arbiy harbiy bazalarga ega bo'lib, radikal guruhlar va antagonistik davlatlar bilan ham muzokara olib boradi.
- **Xalqaro munosabatlardagi ta'sir o'tkazish yo'llari:** Quvayt asosan **rasmiy diplomatik kanallar** orqali ishlaydi. Qatar esa **norasmiy tarmoqlar, media va sport diplomatiyasi** kabi yo'llardan keng foydalanadi.
- **Xavf hissi:** 1990-yilgi bosqin Quvaytda chuqur **xavf hissi** uyg'otgan bo'lsa, Qatar bunday to'g'ridan-to'g'ri tajribaga ega emas, bu unga yanada mustaqil va hatto tajovuzkorroq tashqi siyosat olib borish imkonini beradi.

Xulosa

XXI asrda kichik davlatlarning roli uning an'anaviy tushunchalaridan sezilarli darajada oshib ketdi. Quvayt va Qatar mintaqasida, lekin global ta'sirga ega bo'lgan bu ikki davlatning tajribasi shuni ko'rsatadiki, bugungi dunyoda "kichiklik" mutlaq

emas, balki nisbiy kategoriyadir. U geografik hajm yoki aholi soni bilan emas, balki resurslarni aqlli boshqarish, zamonaviy mulohaza maydonlarida faol ishtirok etish va oʻziga xos strategik ustunliklarni yaratish qobiliyati bilan belgilanadi. Quvayt va Qatar turli yoʻllardan borib, bir xil maqsadga – xalqaro tizimda mustaqil va hurmat qilinadigan oʻyinchi sifatida omon qolish va rivojlanishga erishdilar. Quvayt anʼanaviy vositachilik, barqarorlik va ehtiyotkor ittifoqchilik modelini taklif qilsa, Qatar esa innovatsion, jasadli va koʻp qirrali tashqi siyosat modelini yaratdi. Biroq, ikkala model ham oʻziga xos muammolarga duch kelmoqda: Quvayt ichki siyosiy tanglik va mintaqaviy nizolarning kuchayishi fonida oʻz vositachilik samaradorligini saqlab qolish majburiyati bilan, Qatar esa oʻzining bahsli strategiyasi tufayli yuzaga keladigan diplomatik izolyatsiya xavfi bilan kurashmoqda.

Ikkala holatda ham kelajakda ularning muvaffaqiyati ichki iqtisodiy islohotlarni (2035 va 2030 koʻrinishlari) amalga oshirishga, global energiya oʻtish davrida oʻz mavqeini saqlab qolishga va yangi global qutblanish sharoitida muvozanatli siyosat olib borishga bogʻliq boʻladi. Quvayt va Qatar misoli boshqa kichik davlatlarga qimmatli saboq beradi: zaiflik muqarrar emas, aqlli strategiya va ixtisoslashuv orqali har qanday davlat, hatto kichik boʻlsa ham, global siyosatda muhim belgi qoldirishi mumkin. Kichik davlatlarning ushbu yangi roli jahon siyosatini yanada demokratik va koʻp ovozli qilmoqda, bu esa anʼanaviy kuchlarni muvozanatlashtirish va yangi gʻoyalarning paydo boʻlishiga imkon yaratmoqda.

Adabiyotlar roʻyxati .

1. Keohane, R. O. (1969). Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*, 23(2), 291–310.
2. Cooper, A. F., & Shaw, T. M. (Eds.). (2009). *The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience*. Palgrave Macmillan.
3. Ulrichsen, K. C. (2014). *Qatar and the Arab Spring*. Oxford University Press.
4. Roberts, D. B. (2017). *Qatar: Securing the Global Ambitions of a City-state*. Hurst Publishers.
5. Alsharhan, A. S. (2021). *The Political Economy of Kuwait and Qatar in the Twenty-First Century*. Routledge.
6. Kamrava, M. (2013). *Qatar: Small State, Big Politics*. Cornell University Press.
7. **Ehtiyot, A. (2018).** *Fors koʻrfazi kichik davlatlarining tashqi siyosati: Quvayt, Qatar*, BAA. “Sharq” nashriyoti.
8. Gause, F. G. (2010). *The International Relations of the Persian Gulf*. Cambridge University Press.
9. Brannon, R. (2013). *Kuwait's Foreign Policy: The Dynamics of a Small State in a Region of Great Powers*. I.B. Tauris.
10. Ulrichsen, K. C. (2020). *The Gulf States in International Political Economy*. Palgrave Macmillan.

- 11.Baskan, F. (2021). *Small States in World Politics: The Story of Small State Survival, 1648-2016*. Manchester University Press.
- 12.Hey, J. A. K. (2003). *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*. Lynne Rienner Publishers.
- 13.Valeri, M. (2017). *Kuwait: A Political Study*. Oxford University Press.
- 14.Qatar National Vision 2030. (2008). General Secretariat for Development Planning.
- 15.Kuwait Vision 2035 “New Kuwait”. (2017). Supreme Council for Planning and Development.

